

Tamás Pál:

RADIKÁLIS JOBBOLDALI VILÁGKÉPEK A 2006-OS POLITIKAI ÉVAD KEZDETÉN

ÚJ ADATOK

A 2006. év történései a jobboldali politika újabb magyarországi értelmezései számára fontos új momentumokat jelentettek. Ezek közül itt a legfontosabbnak nem is önmagában a jobboldali radikalizmus megerősödését, hanem a jobboldali radikalizmus és a jobb-centrum közötti erőviszonyok átrendeződését tartanánk. Az újabb magyar társadalomkutatás kevés figyelmet szentelt a radikális jobboldal támogatóinak, érvelésmódjának, stratégiáinak. Szisztematikusan ebbe a munkába mi sem kezdtünk még bele, azonban más felvételeink peremén szinte rutinszerűen kértük, hogy az emberek helyezték el magukat egy bal-jobboldali tengely mentén. Ezt a kérdést mások is, mi is évek óta rutinszerűen használtuk és eredetileg nem is gondoltunk arra, hogy ezek különleges szerephez jutnak. Mindazonáltal két 2006. augusztusi reprezentatív felmérésünknel a frissen beérkező adatok első áttekintésénél feltűnt, hogy a megszokottnál, vagy a hagyományosnál lényegesen magasabb a markáns, vagy szélsőjobboldali pozíciókat felvállalók aránya. Ezt megjegyeztük, de különösképpen nem gondoltuk, hogy a jelenséget azonnal elemezni kellene. Azonban, néhány héttel később színre léptek a jobboldali tiltakozó mozgalmak és képviselőik azt állították, hogy a tiltakozások legfőbb forrása a miniszterelnök akkor publikált öszödi beszéde volt. Tehát hirtelen és spontán mozgalomról lett volna szó. Így számunkra is érdekessé vált, hogy néhány héttel a hivatkozott öszödi beszéd megjelenése előtt már találkoztunk ezzel a mozgósított, bár a nyilvános tiltakozás formáit még nem választó radikális csoportokkal. Hangulatában, értékválasztásaiban már a színen volt egy, a korábbinál jóval nagyobb létszámúnak tűnő hasonló csoport, amely most sokak számára hirtelen megmozdult. Bennünket e réteg érdekelt, de kizárólag az említett két felvételben (reprezentatív 1000 fős felvétel az egyházak és a társadalom kapcsolatáról, és reprezentatív 1500 fős felvétel a magyar társadalom jövőképéről) elérhető adatokkal operálhattunk. Egy átfogó rendszeres vizsgálatnak a radikális jobboldali ideológiák elterjedtségéről, az aktivista pályaképekről és a tiltakozás stratégiáiról részben egy más típusú kérdőívvel, részben más nem kérdőíves vizsgálati módszerekkel kellett volna dolgoznia. De célunk akkor és ott nem volt más, minthogy létező adatainkat hasznosítva, ha töredékesen is, de reagáljunk a tájékozódásban megfogalmazódó kérdőjelekre.

Néhány alapkérdés a szélsőjobboldali csoportok vizsgálatánál mindig felmerül:

- a. mi predestinálja szélsőjobboldali politikai vélemények megfogalmazását: korábbi családi konfrontáció az 1989 előtti rendszerrel, 89 utáni személyes kudarcok, vagy a többségtől eltérő történelem és geopolitikai kép?
- b. mennyire stabil és ugyanakkor zártak a magyar szélsőjobb csoportok?
- c. hol vannak azok a hidak, amelyek szélsőjobboldal által felmutatott értékek és történelemképek egy sokkal szélesebb, a mérsékelt jobboldal, sőt talán egyes baloldali támogató csoportok körébe terítését jelzik?
- d. milyenek, illetve vannak-e egyáltalán generációs különbségek Magyarországon e vonatkozásban? Tudjuk, hogy Németországban például keleten a jobboldali radikalizmus tipikus fiatal szubkultúra, s különösen e közegben nő népszerűsége is. A nyugati tartományokban viszont inkább az idősek között több a radikális jobboldali. Akkor mi most inkább „keleti”, vagy „nyugati” típusúak vagyunk e tekintetben?

Arra nem tudunk természetesen választ adni, hogyan transzformálódott az általunk észlelt augusztusi véleménypotenciál szeptember-októberben aktív részvétellé a

tiltakozó megmozdulásokban, s azt sem tudjuk, e csoportok mellé, vagy ezek egy része helyett mozgósítottak-e még továbbiakat? Ily módon arra nem adathatunk választ, kik s milyen megfontolásokból vettek azután részt a szeptemberi-októberi utcai tiltakozó akciókban, vagy voltak annak korábban nem aktivizált elkötelezettjei. De azt azért feltételezhetjük, hogy aki 2006. augusztusában magát 1-10-es skálán 9-10-es értékekkel a jobboldali szélre sorolta, az néhány héttel később sem állhatott nagyon messze ugyanettől a felfogástól. Azt azonban így is láthatjuk, hogy a közvélemény 2-3 héten belül is könnyen elmozdul, és már néhány százalékpontos változások is kínálhatnak eltérő értelmezéseket. Ily módon, bár mindkét 2006. augusztusi felvételünk szinte azonos arányú radikális jobboldali mozgósítást mutatott, maguk a mozgósítottak alapparaméterei azonban néhány metszetben máris eltértek egymástól. Így már a két vizsgálat magukat jobboldalinak valló csoportjainak alapparamétereiben is vannak olyan elmozdulások, amelyek óvatosságra készítetnek bennünket, de erről majd az alábbiakban.

Természetesen, ugyanezekből a mérésekből rendelkezünk adatokkal a magukat baloldaliaknak vallók világmépteről is. De mert ezidő tájt a baloldal semmiféle radikális akcióban nem vett részt és máshonnan sem tudunk radikalizálódásáról 2006 második felében, a közvélemény ilyen csoportjai itt most bennünket csak érintőlegesen foglalkoztatnak.

Német vizsgálatokból [Walter, 2002; Decker, 2004; Stöss, 2005; Winkler, 2005] tudjuk, hogy a radikális jobboldal aktivitása és értékeinek elterjedtsége egymástól területileg is radikálisan eltér. Vagyis, míg hasonló vélemények nagyjából hasonló mértékben terjedtek el Németország keleti és nyugati tartományaiban, politikai aktivitásról és esetenként erőszakos akciókról inkább az ország keleti felében lehet beszélni. Itthon nem sokat tudunk ilyen markáns regionális különbségekről, ugyanakkor látható, hogy a radikalizmus erőteljes a kisvárosokban, de az utcai mozgalmak majdnem mindenütt mégis – nem meglepően – nagyvárosiak voltak. Ennek nem csak logisztikai okai lehettek – a résztvevők kritikus tömege, az utca, mint közéleti színtér hiánya más településeken, stb., hanem viselkedésiek is [például kisebb közösségekben látensebbek a vélemények bármilyen irányban]. Egyébként a mi kategóriáink egyáltalán nem jelentenek jobboldali radikális politikai formációkat a szó eredeti értelmében. A szélső scena itt bár szerveződik, de tudjuk, több nagyságrendi különbség van a magukat a mi kérdőívünkben a markáns jobboldalra sorolók és e scena résztvevői között. Tehát szó sincs arról, hogy a mi mintáink 16-17%-os csoportjai bármilyen módon automatikusan ezen az oldalon tartósan mozgósítottak is lennének.

BELSŐ TAGOLTSÁG

Bár itt kizárólagosan önbesorolásról van szó, a megkérdezetteknek semmilyen módon nem kellett azonosságot vállalniuk, vagy nem vállalniuk valamilyen kifejtett és felsorolt értékekkel és mi sem rendeltünk bal- vagy jobboldali címkéket valamilyen kijelentések vagy értéktartományok mellé, azért az irodalomból és más forrásainkból tudjuk, hogy ebben az ideológiai tartományban tulajdonképpen három egymástól elkülönülő és nem is automatikusan összekapcsolódó nézetrendszer híveit szoktuk azonosítani:

- a. A xenofóbokat, akiknél ma ez aktuálisan itthon a gyakorlatban mindenekelőtt romaellenességet jelent,
- b. A gazdasági kudarcaik miatt elitellenessé válókat, akik időnként egyfajta furcsa antikapitalizmushoz is eljutnak, végül
- c. A radikális nacionalistákat, akik számára Trianon revíziója, a magyar kisebbségek jogállásának radikális megváltoztatása lesz központi programja.

Egy részletesebb vizsgálat pontosabban körüljárná ezen ideológiai alakzatokat. Mi itt csak azt jelezzük, hogy a három téma a mi adataink szerint is összekapcsolódik, de korántsem fedi át egymást, és a megfogalmazódó nyilvános vélemények nagymértékben reagálnak az egyes állítások megengedettségére, vagy morális tilalmára a pillanatnyi politikai térben. Elitellenesnek lenni e tekintetben is teljesen megengedett. Lényegében a Trianon kérdéskör kapcsán is, megfogalmazódhatnak igen szélsőséges álláspontok is (a többség ezeket legfeljebb butácskáknak fogja tartani, de semmiképpen sem hiszi majd azokat morálisan elítélendőnek). És lényegében tilos a politikai nyilvánosságban, vagy egyszerűen ismeretlenekkel szembeni megfogalmazásokban xenofóbnak lenni. Így az esetleges adatok nagyobb részét nem a valódi vélekedéseket, hanem a politikai korrektség betartandó korlátairól a közvéleményben élő nézeteket fogják majd tükrözni.

A német adatokból úgy tűnik, hogy a radikális jobboldali nézetek nem elsősorban a személyes gazdasági nehézségekből vagy kudarcokból, hanem a megkérdozett távolságától a politikai rendszertől magyarázhatóak leginkább. A radikális jobboldali csoportokra vonatkozó egyéb forrásokból ez feltételesen nálunk is megerősíthetőnek látszik, azonban a mi adataink ebben a vonatkozásban nem értékelhetőek. Viszont látszanak nemi különbségek. Az egykori NDK-ban a fiatal nőket a rendszerváltás nehézségei erősebben érintették és attól ők többet is vártak. Így azután a férfiaknál jobban csalódottak, mégsem mozdultak el drámaian jobbra a férfiakhoz képest. A nők kudarcaikért inkább egyéni történeteket okolnak, pszichikai terheket és vereséget, de nem osztársadalmi kudarcot élnek meg. A férfiaknál az eredménytelenség inkább társadalmi ügyé lesz, és a megoldást is inkább a nyilvánosság színterein keresik. A mi adataink szerint az aktivitási különbségek fontosak, de a nők között a férfiakhoz mérhető, vagy tán azokénál kicsit nagyobb is a radikálisok aránya. Feltehetően ez a némettől eltérő érzelmi reakció típusokat jelent, de adataink ezekre még nem terjednek ki.

WINKLER, 2000 áttekintésében jelzi, hogy a legújabb irodalom nem egyértelmű a tekintetben, hogy a jobbradikalizmus mára proletarizálódott, vagy nem. Vannak empirikus munkák, amelyek ezt alátámasztják, mások pedig cáfolják. A fő magyarázó elv itt a relatív depriváció lesz. Tehát, azok kerülnek legkönnyebben ebbe a kategóriába, akik magukat a többiekhez képest hátrább érzik. A személyes rossz helyzet azonban csak akkor generál radikális jobb ideológiákat, ha az érintettek egyébként azt hiszik, hogy igazságtalanság is éri őket. Ezért aztán Európában kétféle radikális jobboldali mozgalom van – egy lenti és egy fenti. Például, az olasz Lega Nord kifejezetten a gazdaságilag sikeresek pártja. A Fidesz társadalmi vonzóereje, hogy egyelőre össze tudja kapcsolni a felső-középosztálybeli és a [proletarizált radikális] jobboldalt. Bűnbakokra, persze, a felsőközépnek is szüksége van. Ez azonban nem a nemzeti tőke lesz. Számára elsősorban a bevándorlók és más etnikumúak „beszennyezik be” az utcát.

A MOZGÓSÍTOTT CSOPORTOK

Az új küzdelmek a Közép és a Perem közötti zajlanak. A Közép a peremektől két elemében is különbözik. Elfogad másmilyen nézeteket is és elutasítja az erőszakos, nem jogkövető megoldásokat. A centrum ugyan ambivalesen és nemzetiként, de nem utasítja el a globalizációt és bizonyos multikulti felfogásokat is el tudna fogadni.

A 2006. augusztusi két felvételünk tanulsága szerint – mint mindig korábban, a centrizmus népszerűbb a szélsőséges álláspontokénál, de míg a baloldalon belül háromszor-négyszer annyi a centrista, mint a radikális, a jobboldalon a kép sokkal kiegyensúlyozottabb. Durván csak kétszer annyi a mérsékelt, mint a kemény jobbot

választó. Ez utóbbiak, vagyis a 9-10-es skálaértéket választók 16.6-17.4 % közötti csoportot alkotnak. E profil itt lényegesen magasabb, mint szokott lenne más hasonló vizsgálatoknál.

Az augusztusi felvételek egyik legkönnyebben megragadható kérdésének az átmenetek megfogalmazódását tartottuk. A nyugat-európai mintákban a „polgári jobboldal” és a „szélső jobboldal” közötti átmenetek élesek. Másmilyen az egyik vagy másik táborba tartozók társadalmi státusza, eltérőek véleményeik és a két politikai tábor közötti kapcsolat igen laza, esetenként minimális. A FIDESZ-t a baloldali és liberális publicisztika rendszeresen azzal vádolja, hogy a nyugat-európai jobboldali pártoktól eltérően nem képezi le ezt a különbséget, sőt megpróbál egyszerre a két táborhoz beszélni, vagyis kétarcú. Első megközelítő méréseink szerint azonban a FIDESZ e kétségtelen létező stratégiájával tulajdonképpen leképzi a magyar jobboldalon belüli vélemények szerkezetét. Pontosabban, ott úgy tűnik, hogy a polarizáció a centristákra és a radikálisokra inkább fokozatos. A két markáns álláspont között igen nagy átkötő csoportokat találunk. Mint bemutatjuk, sok tekintetben a konzervatív vagy radikális jobboldal közötti határok világképekben, véleményekben nálunk a nyugat-európaihoz képest sokkal viszonylagosabbak.

Az adatok elemzéséből a közismert szociológiai közhelyektől eltérő radikális jobboldali profilok alakulnak ki. Például azokkal a hitekkel szemben, melyek szerint a nők viszonylag nagyobb része balra kötődik, miközben a kemény jobboldal férfi többségű lenne, adataink épp ellenkező kötődéseket mutatnak. A 9-10. kemény jobboldali azonosságokat választók között valamivel kevesebb férfi és jóval több nő van, mint a mintaátlagban. Különösen a megkérdezett nők között magas a „kemény jobboldali” nézeteket vállalók aránya az egyházi kérdőívben, illetve a mérsékelt jobboldaliaké a jövőkép felvételben. Feltételezzük (statisztikailag bizonyítani nem tudjuk), hogy a nyár kormányzati kommunikációja, a várható intézkedések valamilyen „fekete felhőkénti” megjelenítése a nőkre a férfiaknál talán valamivel erősebben hatott. Egyáltalán, a nyár a várható megszorításokat a középpontba állító kommunikációs stílusa feltehetően inkább hatott a nőkre, mint a férfiakra.

Hasonlóan érdemes a bal- és jobboldal életkori különbségeit hangsúlyozni. A 18-29 évesek között valóban a mintaátlagnál nagyobb a kemény jobboldaliak aránya (bár a jövőkép vizsgálatnál még ez sincs így). De arról szó sincs, hogy velük szemben viszont a baloldaliak drámaian idősebbek lennének. Fontosabb, hogy a radikális jobboldal felülreprezentált a fiatalok és ugyanakkor a 60 évnél idősebbek között, míg valamivel az átlag alatt reprezentált a középkorúak között. A legnagyobb eltérés – lefelé – a kemény jobboldalon belül a 40-49 éveseknél érzékelhető. De a fiatalok között is a jobbközépet többen választják, mint a szélsőjobboldalt. De a jövőkép vizsgálat itt is inkább a sztereotípiát hozza. A jobboldaliak egyértelműen fiatalabbak a baloldaliaknál és itt a mérsékelt jobboldaliak között a fiatalok aránya magasabb, mint a keményebb nézeteket képviselők között. Itt viszont felülreprezentáltak a középkorúak. A két vizsgálat e kérdés tekintetében egymásnak ellentmond. Az egyetlen lehetséges következtetés, a két fragmentált, néhány hetes időeltolódással két reprezentatív felvétel más hangsúlyokat jelez. Az egyszerű ítékezés bizonyára e tekintetben (is) félrevezethet.

A radikális jobboldali nézetek az országos átlaghoz képest ugyanakkor felülreprezentáltak a megyeszékhelyeken és a kisvárosokban (sőt, a jövőkép vizsgálat szerint a falvakban is). Az egyházi felvétel szerint a megyeszékhelyeken találkozunk az átlagnál több radikális jobboldalival, ugyanakkor Budapesten arányuk bármilyen más településtípushoz képest sokkal szerényebb. Budapesten egyébként is a baloldal lényegesen erősebben reprezentált, mint a jobboldal. Az iskolai végzettséget illetően az országos átlaghoz képest a radikális jobboldalon (9-10-es skálaértékek) valamivel

felülreprezentáltak a 8 általánossal, vagy kevesebb osztállyal rendelkezők és a felsőfokú diplomával rendelkezők. Azonban eltérésük az átlaghoz képest az egyik esetben sem drámai. A csak érettségivel rendelkezők a radikális jobboldalon nagyjából a mintaátlagnak megfelelően jelennek meg, míg a szakmunkások az egyik vizsgálatban a radikális jobboldaliak között a mintaátlag alattiak, a másikban a fölöttiek. Ez az ellentmondás mindenesetre nem azt sugallja, hogy a kemény jobboldal itt – úgy, ahogy azt néhány újabb nyugat-európai elemző feltételezi – az eddiginél drámaibban nagyobb arányban a munkásság soraiból kerülne ki. De természetesen idősorokkal, több adattal itt is finomabb képet kaphatnánk.

Az sem igazán meglepő, hogy a valamilyen egyházhoz, felekezethez tartozók magasabb a jobboldalt választók aránya, mint a baloldaliaké. Az azonban feltűnik, hogy a mérsékelt jobboldali nagyobb létszámú csoportokban arányuk csak valamivel haladja meg a mintaátlagét. A radikális csoportokban azonban ez a kötődés valóban magasabb. Ez az eltolódás egyébként azért is meglepő, mert ebben az összefüggésben az egyházhoz tartozás az adott politikai térfélen belül nem mérsékel, hanem ellenkezőleg, még markánsabb radikalista szerepek felé nyom viszonylagosan el. Az egyházával leginkább azonosuló csoporton belül is a leghatározottabb jobboldali (10-es skálaértéket) választók hányada kétszer magasabb a mintaátlagénál. De vannak azért kimutatható csoportok, mégha a mintaátlag alatt is, akik kemény jobboldalinak vallják magukat, de nem, vagy határozottan nem vallásosak. S ugyanakkor, bár a vallásos-egyházi maghoz tartozók között majd kétszer akkora a jobboldaliak aránya, mint a baloldaliaké, azért nem elhanyagolható az egyházakhoz szorosan kapcsolódó baloldaliak aránya sem. Ebből is következően a jobboldaliak szívesebben látják az egyházak határozottabb bekapcsolását az oktatásba és a szociális gondoskodásba. A centristák itt a kemény jobboldaliaknál erősebben igénylik azért az állam és egyház, illetve az egyén és a társadalom együttműködését az óvodai nevelésben, illetve az alapfokú oktatásban, s ha kicsit is, a felsőfokú oktatásban is. Az öreggondozást is a radikális jobboldal más csoportoknál erősebben tartja állami-egyházi vegyes feladatnak. Ugyanakkor talán csak a mintaátlagnak megfelelően látja egyházi feladatnak a terhes nők, vagy a kismamák életének szervezését. Valamivel a mintaátlag fölött látja egyházi feladatnak a szegényügyet és meglehetősen ambivalens felfogása a menekültek felkarolásáról és nem tér el drámaian a nemzeti átlagtól a kórházi betegápolás ügyében sem. A radikális és a mérsékelt jobboldal között markáns különbség tapasztalható az egyházak oktatási és szociális szférájának állami bevételeivel kapcsolatosan. Míg a mérsékelt jobboldalon csak egy hajszállal a mintaátlag felett kívánnák a teljes mértékű állami és valamivel az átlag alatt a teljes körű hívői pénzügyi támogatást, addig a radikálisoknál majd kétszer annyian kívánnák, hogy az állam tartsa el teljesen az egyházak oktatási és szociális hálózatát, mint a mintaátlag. S az átlagnál sokkal kevesebben gondolják a radikálisok között, hogy ezt a hívőknek kellene fizetniük. Bár itt is számos további részelemzés lesz szükséges, de első közelítésben a radikális jobboldal Magyarországon 2006. augusztusában keményebben kötődik az egyházakhoz, mint ahogyan azt a közvélekedés, vagy akár saját korábbi méréseink alapján feltételeztük.

Jövedelemadatokra, mint mindig, csak a megkérdezettek mintegy fele volt hajlandó válaszolni. S az adatok ismét egymásnak ellentmondanak. Míg az egyházi kérdőívben a jobboldaliak jövedelme a baloldaliakét meghaladja, a jövőképek pont fordított az összefüggés, a baloldaliak jövedelemátlaga a jobboldaliakéhoz képest valamivel alacsonyabb. Bár a csoportok eltérései itt viszonylag csekélyebbek. Az egyházi kérdőív magas jövedelmű radikális jobboldala azt sugallja, hogy a viszonylag jobban keresők szavaznak jobbra, míg a jövőkép kérdőívénél a válaszok pont ellentétesek.

Mindenesetre, itt is további részletesebb vizsgálattal kaphatunk csak egyértelműbb eredményt.

VILÁGKÉPEK

A jövőképkutatásból bemutatott adataink mindenekelőtt azt hivatottak felmutatni, hogy a baloldali-jobboldali álláspontok nem egyszerűen pártpolitikákra, vagy politikusok konkrét akcióira reflektálnak, hanem sokkal szélesebb összefüggésben is eltérnek egymástól. Lényegében a két politikai pólus eltérő világképet, társadalmi rendet, sikert/kudarcot és konfliktussűrűséget érzékel maga körül – a kormányzat/ellenzék dichotomiától független területeken is.

Az természetesen nem teljesen meglepő, hogy a mai politikai rendszer állapotát egy 10-es skálán az adott időpontban, illetve 10 év múlva a megkérdezettek a politikai pólusokhoz kötődésük szerint értékelik. Az sem meglepő, hogy ezt az állapotot a közepes alá helyezik el (3.58 egy 10-es skálán) és hogy a közepes osztályzatot jelenleg azt csak a „kemény baloldal” teszi középre. A mérsékelt jobb és bal a mintaátlag környékére teszi és a kemény jobboldal az összes csoportnál határozottan rosszabb véleménnyel van róla. Hangsúlyozzuk, itt nem a kormány működését kértük osztályozni, hanem a politikai rendszer állapotát, s mintha első közelítésben e radikális jobboldali pesszimizmus a rendszert illetően azt jelezné, hogy e csoportok – más európai mozgalmakhoz hasonlóan – inkább kívül vannak a politikai rendszeren. A különböző politikai táborok „elidegenedettségi” sorrendje a politikai rendszertől az előreszámolt skálán lényegében nem változik, és az átlagos teljesítményhez közeledik a két jobboldali csoport várakozásaiban is. A csoportokon belül azonban a szórás igen jelentős. Amikor a politikai rendszer jelenlegi és jövőbeli állapotait három csoportba, az itt leképezhető legrosszabb, a közepes és a majdnem ideális csoportjaiba soroljuk, akkor látjuk, hogy a radikális jobboldal majdnem 80%-a a mai állapotot a lehető legrosszabbnak, sőt 46%-a a 10 év múlva létezőt is annak tartja. A baloldal most és a jövőt illetően határozottan optimistább. Talán ebben a metszetben ragadható meg jelen összefoglalónk legfontosabb állítása. A bal- és jobboldaliak, s ezen belül is a radikálisok és a mérsékelték között jelentős az optimisták és pesszimizmus közötti különbség a kormányzástól független, vagy azokkal nem is érintkező területeken is. A jobboldaliak nemcsak az aktuális helyzetet, 2006. augusztusát találták igen rossznak, hanem a jövőbeli kilátásokat is. Mi a hivatkozott kutatásokban nem kérdeztünk arra rá, látnak-e a megkérdezettek esélyt a kormányzati szerepcserére a politikai oldalak között. Így azt sem tudjuk, lenne-e itt eltérés a bal- és jobboldal között. Azt azonban látjuk, hogy egészében a jobboldaliak, s különösen a radikálisok nem bíznak abban, hogy a következő években az őket körülvevő világ rendszerében és mozgási irányjaiban olyan, számukra pozitív változások bontakoznának ki, amelyek jelentős mennyiségi és minőségi változásokat hoznának.

KIS APOKALIPSZIS?

Szinte semmit nem tudunk itt az oksági kapcsolatokról. Nincs elég adatunk annak bizonyítására, hogy a jobboldal ismételt parlamenti vereségéből következett volna 2006. augusztusának mélységes univerzális pesszimizmusa. S azt sem állítjuk, bár munkánk mintha inkább ezt sugallná, hogy akik a világgal elégedetlenek, abban a helyüket nem találják, azok inkább a politikai jobboldalt, vagy annak is radikálisabb változatait választják. Mindenesetre, az azért így is állítható, hogy a világképek és a politikai oldalválasztások közötti kapcsolat (bármilyen irányú is a meghatározottsága) a hagyományos nyugat-európaiktól eltér. A baloldal ott a fennálló társadalmi rend kritikájával együtt létezett. Akik a világgal, vagy abban a saját helyzetükkel valamiképpen elégedettek voltak, vagy legalább is kiegyeztek, azok viszonylag kisebb

arányban orientálódtak a társadalomkritikát megjelenítő baloldali mozgalmakra. Természetesen, a 20-30-as évek óta folyamatosan jelen van a jobboldali kritika és elégedetlenség is, azonban ennek a kiterjedtsége, legalább is 1945 óta, a baloldalihoz képest szerényebb. És szerényebb ma is. A 2006. augusztusi mérés ezzel szemben egy ellenkező előjelű képet mutat. A baloldaliak inkább elégedettek, vagy bizakodnak. A jobboldaliak reakciói pedig nagyobbrészt ellenkező előjelűek. Természetesen, a radikális bal- és jobboldal egyaránt erősebb válságjelenségeket észlel, mint a minta egésze, azonban a két szélső pozíció válságképe eltér. A radikális baloldalon aggasztóbbnak vélik a természet állapotát, a szervezett bűnözés felderítést és a terroristakérdést. És a közkeletű sztereotípiáktól eltérően ezt a csoportot is aggasztják a határon túli magyar közösségeket fenyegető veszélyek. A radikális jobboldal egészében a társadalom más csoportjainál sötétebben lát, de különösen fontos konfliktusgócoknak véli a feszültségeket szomszédainkkal, az EU állapotát, a határon túli magyarok elnyomását, a politikai rendszer egészének állapotát, a kulturális és nemzetiségi feszültségeket, végül az egészségügy összeomlását. Mindkét szélső pozíció az átlagnál erősebb veszélyeket érez az életszínvonal romlásánál és az öregellátásban.

A baloldal és a jobboldal közötti legmarkánsabb különbségeket a következő 5-6 év változásainak irányával és feltételezett intenzitásával kapcsolatos vélekedésekben látjuk. Különösebb rózsaszín hitek itt a baloldalt sem jellemzik, de a várt romlás nagyságrendje a két oldal között drámaian eltér. Míg az egész baloldal (radikálisok és mérsékeltek) nagyobb részeinek hite szerint az ország helyzete persze romlik (52.7% hiszi, hogy romlani és 20.2%, hogy erősen romlani fog). Ugyanakkor itt még sincs szó az egész jobboldal (radikálisok és mérsékeltek) mély pesszimizmusáról. Nekik 86.5%-uk hiszi, hogy a helyzet romlani és 51.6%, hogy erősen romlani fog. A politikai pólusok szerinti különbségek itt sokkal nagyobbak, mint az életkori iskolai végzettségi, vagy bármilyen más metszetben mértek. Ugyanebben a metszetben ugyanakkor a jobboldalon belül is fontosak a véleménykülönbségek. Míg a mérsékelt jobboldalon 21% hiszi, hogy az ország állapota nem fog változni, 42% hisz a romlásban, és 20% az erős romlásban, addig ugyanezek a kategóriák a radikális jobboldalon 11, 44 és 31%-ot tesznek ki. Tehát a radikalizmus kérdésünk nyelvén a status quo helyett inkább az erős romlást valószínűsíti.

Néhány kiragadott adat mentén nem kívánnánk messze vezető következtetéseket megfogalmazni, mindenesetre azért az látszik, hogy a születő magyar kapitalizmussal a magukat baloldalinak vallók mintha valamilyen mértékben jobban kiegyeztek volna, mint a jobb és különösen a radikális jobboldal. Ez mintha azt sugallná, hogy a fennálló rend a radikális baloldali kritikája egyelőre politikai vákuumban van és a rendszerrel elégedetlenek az azt elutasítók inkább a másik oldalon csoportosulnak. Ez akkor is úgy van, ha ott nincs összefüggő kritikai elmélet, s ha a személyes sorsok és az ország állapotának negatív megítélése az egyéni véleményekben, világképekben természetesen keveredik.

TÁBLÁK

1.sz. táblázat
Politikai álláspont 2006

	Survey I. (egyház)	Survey II. (jövőkép)
kemény bal	12,2%	10,9%
mérsékelt bal	41,2%	37,4%
mérsékelt jobb	30,1%	34,3%
kemény jobb	16,6%	17,4%
összesen	100,0% N=770	100,0% N=1178
Hiányzó esetek száma	232	322

2.sz.táblázat

Átmenetek a szélső jobb és jobboldali felfogások között

		18-29	30-39	40-49	50-59	60-x	Összesen	
							(%)	(N)
Politikai álláspont 2006	kemény bal	17,7%	13,9%	16,9%	23,5%	28,0%	100,0%	94
	mérsékelt bal	17,8%	16,6%	18,3%	19,8%	27,5%	100,0%	317
	6	24,7%	14,7%	20,0%	18,8%	21,8%	100,0%	121
	7	32,7%	24,4%	12,9%	11,3%	18,7%	100,0%	61
	8	26,7%	28,8%	20,0%	6,8%	17,7%	100,0%	50
	9	25,0%	12,2%	16,6%	16,9%	29,3%	100,0%	40
	kemény jobb	26,0%	16,1%	11,4%	18,0%	28,5%	100,0%	88
Összesen		21,9%	17,1%	17,2%	18,2%	25,6%	100,0%	769

3. sz. táblázat Politikai állás és kor

	Egyházi kérdőív				összesen
	Kemény bal	mérsékelt bal	mérsékelt jobb	kemény jobb	
18-29	17,7%	17,8%	27,2%	25,7%	21,9%
30-39	13,9%	16,6%	20,3%	14,9%	17,1%
40-49	16,9%	18,3%	18,1%	13,0%	17,2%
50-59	23,5%	19,8%	14,3%	17,7%	18,2%
60-x	28,0%	27,5%	20,1%	28,7%	25,6%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N=	94	317	231	128	769
	Jövőkép kérdőív				összesen
	Kemény bal	mérsékelt bal	mérsékelt jobb	kemény jobb	
18-29	14,5%	21,4%	26,8%	18,9%	22,1%
30-39	10,5%	15,8%	20,0%	19,9%	17,4%
40-49	12,6%	17,6%	14,9%	20,3%	16,6%
50-59	18,4%	17,7%	18,2%	18,2%	18,0%
60-x	44,0%	27,5%	20,1%	22,8%	25,9%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N=	129	440	404	205	1178

4.sz.táblázat Politikai állás és iskolai végzettség

Iskolai végzettség	Egyházi kérdőív				összesen
	kemény bal	mérsékelt bal	mérsékelt jobb	kemény jobb	
8 általános és alatta	30,0%	36,9%	32,5%	36,7%	34,7%
Szaktanársképző	27,2%	18,7%	23,0%	16,2%	20,6%
Gimnázium,szakközépiskola	24,7%	30,9%	29,9%	30,4%	29,8%
Főiskola, egyetem	18,1%	13,5%	14,6%	16,7%	14,9%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N=	94	317	231	128	769
Iskolai végzettség	Jövőkép kérdőív				összesen
	kemény bal	mérsékelt bal	mérsékelt jobb	kemény jobb	
8 általános és alatta	41,5%	38,1%	31,2%	35,8%	35,7%
Szaktanársképző	16,4%	18,2%	23,0%	25,4%	20,9%
Gimnázium,szakközépiskola	28,7%	28,7%	29,1%	30,9%	29,2%
Főiskola, egyetem	13,3%	15,0%	16,7%	7,9%	14,1%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N=	129	440	404	205	1178

5.sz.táblázat

Politikai állás és vallásosság mértéke

A kártyalapon szereplő kijelentések közül melyikkel tudná saját magát a legjobban jellemezni?

Vallásosság mértéke	Politikai álláspont 2006				összesen
	kemény bal	mérsékelt bal	mérsékelt jobb	kemény jobb	
vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	7,1%	9,6%	12,9%	18,3%	11,7%
vallásos vagyok a magam módján	52,1%	53,8%	57,9%	63,0%	56,3%
nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem	4,5%	3,9%	1,9%	3,3%	3,3%
nem vagyok vallásos	34,1%	29,3%	24,5%	12,8%	25,7%
más a meggyőződés, határozottan nem vagyok vallásos	2,2%	3,5%	2,8%	2,6%	3,0%
Összesen (N=765)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

6.sz.táblázat

Az ország helyzetét tekintve a következő 5-6 évben inkább javulásra, vagy inkább romlásra számít? Tehát Ön szerint az ország helyzete:

Az ország helyzete	Politikai álláspont				összesen
	kemény bal	mérsékelt bal	mérsékelt jobb	kemény jobb	
erősen romlik?	6,3%	13,9%	20,4%	31,2%	18,3%
romlik, vagy	20,4%	32,3%	42,5%	44,0%	36,5%
nem változik,	24,6%	24,1%	21,0%	11,5%	21,2%
javulni fog,	48,1%	28,8%	15,2%	12,6%	23,5%
erősen javulni fog,	,6%	,9%	0,0%	,8%	,5%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
(N=1138)	126	425	390	197	1138

7.sz. táblázat

Ha lesznek változások, akkor Ön szerint ezek hogyan mennek végbe:

	Politikai álláspont				összesen
	kemény bal	mérsékelt bal	mérsékelt jobb	kemény jobb	
fokozatosan, kis lépésekben	69,9%	55,1%	47,7%	45,1%	52,3%
hirtelen, nagy lépésekben	16,3%	29,6%	37,2%	46,5%	34,0%
lesz ilyen is, olyan is	13,7%	15,3%	15,2%	8,4%	13,7%
Összesen (N=869)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

8.sz.táblázat

Ha egy társadalmi, gazdasági válság kirobbanna, melyek lehetnének a fő okai e válságnak? Ön szerint ennek valószínű, vagy nem valószínű oka lehet a.....

Szerkesztett tábla – oszlop százalék

A válság valószínű oka lehet a....	Politikai álláspont				összesen
	kemény bal	mérsékelt bal	mérsékelt jobb	kemény jobb	
Természet állapota	36,4%	27,5%	31,2%	29,2%	30,0%
Szervezett bűnözés	67,8%	52,0%	60,0%	58,9%	57,8%
Terroristák megjelenése	52,5%	49,9%	51,0%	51,4%	50,9%
Feszültségek a szomszéd államokkal	64,8%	65,8%	70,3%	71,7%	68,8%
Az Európai Unió mély válsága	48,3%	46,2%	57,6%	63,8%	54,8%
Határon túli magyar közösség kinti erős elnyomása, és/vagy részleges átvándorlása Magyarországra	60,9%	44,1%	42,2%	57,3%	47,7%
Hazai politikai rendszer általános állapota	75,1%	85,6%	93,1%	93,5%	89,4%
Itthoni kulturális és nemzetiségi feszültségek	34,3%	34,7%	32,8%	49,6%	37,5%
Igen sok ember drámaian romló életszínvonala	92,3%	92,1%	91,8%	95,5%	92,8%
Idősek gyorsan romló ellátása és szociális biztonsága	77,1%	67,9%	72,9%	77,4%	72,7%
Egészségügyi szolgáltatások nagyobb részének összeomlása	81,1%	79,9%	80,3%	86,4%	81,6%

IRODALOM

Decker, Frank: Der neue Rechtspopulismus. Opladen, 2004

Friedrich, Walter: Rechtsextremismus im Osten Ein Ergebnis der DDR-Sozialisation? Leipzig, Rosa-Luxemburg-Stiftung Sachsen, 2002

Grumke, Thomas, Klärner, Andreas: Rechtsextremismus, die soziale Frage und Globalisierungskritik. Eine vergleichende Studie zu Deutschland und Großbritannien seit 1990. Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin, 2006

Pfahl-Traughber, Armin: Die Entwicklung des Rechtsextremismus in Ost- und Westdeutschland. Aus Politik und Zeitgeschichte, B 39/2000

Rommelspacher, Birgit: Rechtsextremismus in Ost- und Westdeutschland im Vergleich. In: Gegen Rechtsextremismus in Ost und West. Friedrich-Ebert-Stiftung Forum Berlin, 2006

Stöss, Richard: Rechtsextremismus im Wandel. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. Berlin, 2005

Winkler, Jürgen R.: Rechtsextremismus: Gegenstand – Erklärungsansätze – Probleme. In: Wilfried Schubarth, Richard Stöss (Hg.), Rechtsextremismus in der Bundesrepublik Deutschland. Eine Bilanz. Opladen, 2000